

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal
ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X
Aralık / December 2019, 23 (2): 993-1008

Suûd es-Sen'ûsî'nin Sâku'l-Bâmbû Romanında Aidiyetsizlik Bunalımı

The Crisis of Sense of Belonging in Saud Alsanousi's Saq al-Bamboo Novel

Adnan Arslan

Dr. Öğr. Ü., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri,
Arap Dili ve Belâgati Ana Bilim Dalı
*Asistant Professor, Bilecik Şeyh Edebali U, Faculty of Islamic Sciences, Division of Basic
Islamic Sciences, Departman of Arabic Language and Rhetoric*
Bilecik, Turkey
adnan.arslan@bilecik.edu.tr
orcid.org/0000-0002-3989-6612

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 18 Şubat / February 2019

Kabul Tarihi / Accepted: 03 Haziran / June 2019

Cilt / Volume: 23 **Sayı / Issue:** 2 **Sayfa / Pages:** 993-1008

Pub Date Season / Yayın Sezonu: Aralık /December

Atıf / Cite as: Arslan, Adnan. "Suûd es-Sen'ûsî'nin Sâku'l-Bâmbû Romanında Aidiyetsizlik Bunalımı [The Crisis of Sense of Belonging in Saud Alsanousi's Saq al-Bamboo Novel]". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal* 23/2 (December 2019): 993-1008.
<https://doi.org/10.18505/cuid.528677>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, 58140 Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuid>

Abstract: Some of the human needs are more important than others in order to be inevitable. One of these needs which cannot be avoided is the need for belonging to any authority. Whatever the name, religion, nation, homeland, flag etc. all these concepts are the reflections of the sense of belonging that comes with human existence. This article will discuss how Kuwaiti novelist Saud Alsanousi reflects the crisis of a child who is born from a secret relationship with a Filipino woman's son who came to Kuwait as a housekeeper in Kuwait. When he returned to Kuwait, where he carried his passport and felt himself unfamiliar in the Philippines because of his physical structure and the Arabs, he was again excluded by his relatives because of his Filipino mother. The novel tries to draw attention to the socio-economic problems of workers coming from South East Asia to the Gulf countries, especially from the character of Jose, who has a nauseous mood due to the uncertainty between Philippine-Kuwait and Christian-Muslim affiliations. The introduction of foreign workers who constitute more than half of the population in the Gulf countries will be reviewed. Afterwards, a short summary of the novel will be given and the main theme of the lack of disability will be analyzed.

Summary: In 1973, Syria and Egypt started a air strike against Israel in order to recover their lost territory in the previous wars and their reputation in the international area. Some Western countries -especially the United States- have shown all kinds of military aid to Israel in the face of this attack. Thanks to these aids the Syrian and Egyptian armies have not achieved their intended goals. This attitude of Western countries to Israel has attracted the reaction of other Gulf countries -especially the Saudi administration- which has a large amount of oil reserves. Gulf countries -which have not gotten a strong military option- tried to use the oil in their hands for the first time as a political trump card. These oil-exporting countries have reduced oil production in response. As a result, the economies of Western countries which were industrialized and dependent on oil have been negatively affected by this decision. In contrast, Gulf States have gained a sudden and massive fortune due to oil prices rising three or four times. The Gulf States, which have led this wealth to development in many areas like education, health, urbanism, etc. The need for qualified staff in these fields was supplied by other Arab countries such as Egypt, Syria, and Sudan. However, as the years passed oil prices decreased and so oil revenues decreased. This reduction led the Gulf States -which have only oil-based economies- to look for cheaper labor. While the foreign employment provided from the Arab countries previously later this need has begun to supply from far East Asian countries which are economically very weak. Vast number of employees emigrated to the Gulf countries to work in the labor service sector with very low wages especially from the Philippines, Indonesia, Bangladesh, and Malaysia. This segment -which has employed with very low wages- has been subjected to injustice and discrimination. The injustices faced by the Far East Asian foreign labor force deprived of social rights have been the subject of many painful stories over time. The modern novel -which aims to reflect the life and the human being with all its details- has reflected the stories of the victims of that employers. Saq al-Bamboo (Bamboo Bar) is one of these novels which has published by Kuwaiti writer Saud Alsanousi in 2012. Within a short time after the publication of the work the novel was interested in the Arab world and in 2013 he was awarded the International Arabic Novelist Prize. The novel is consisting of five chapters and each chapter is divided into three sections 1,2,3... The author conveys the crisis of unetnicity from Jose's character who was born from a Filipino mother and a Kuwaiti father. A translator named Ibrahim Selâm -which is a translation of the souvenirs and diaries belonging to Jose from the Philippine language to Arabic is intended to increase the realism of the work. Josephine -who came to Kuwait to work from the Philippines- was settled in 1985 in one of the country's most reputable families. The old woman who owns the house has a son named Rasheed. Rasheed was interested in Josephine who worked as a servant in their house and he married her with a secret marriage. Because the marriage of a Kuwaiti man and a foreign woman who was working as a housekeeper in Kuwait is accepted as a great shame that will cast a shadow on the dignity and honor of the family the marriage which was concealed by the couple inside and outside of the house, which could only come together with

Adnan Arslan. The Crisis of Sense of Belonging in Saud Alsanousi's Saq al-Bamboo... | 995

privacy has appeared after months. Rasheed -who was expelled from the house with Josephine- has temporarily found another house. Rasheed and his wife, who thought that his mother's attitude would change as their children were born have disappointed. Rasheed after realizing that his mother would never be satisfied, finally lost his ability to resist this crisis and sent his wife back to. With this development the problem of-identity crisis of Jose's character is dealt with in a multi-faceted way. Jose, who left his age with his mother from Kuwait, had suffered from familial negativities that had passed through Kuwait years later in his twenties, and "familial negativities through his return to Kuwait and depressions caused by the sense of belonging. In an interesting coincidence when he met Gassân, one of the closest friends of Jose's father in the Philippines, he returned to his dream Paradise 'Kuwait". The journey from Jesus who has known as "Arabo to "Jesus" started with great hope because he was born from a Kuwaiti father in his own near the Philippines and likened to Arabs alike. But perhaps more of the crisis in the Philippines is waiting for him in Kuwait. Because his father was killed during the years when the Iraqi army occupied Kuwait. Although his father's mother welcomed Jose at first, exclusionary attitude towards foreigners in Kuwait caused her to take a negative attitude towards here grandson. The work is a continuation of the tradition of novels of criticism of the Arab society that has been going on for almost a century. The fact that novel was able to make deep psychological analyzes with his comprehensible language and simple style without being ambiguous and to keep the tension alive by leaving the problems at the end of the episodes and thus to provide immersion in this way reinforced the fictional soundness of the work. The novel also presents fictional material within the Arab society for the researchers in the field of religion psychology and sociology of religion, in order to show how a non-Muslim feels among the Muslim society.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Modern Arab Novel, Saud Alsanousi, Saq al-Bamboo, Etnisite.

Suûd es-Sen'ûs'nin Sâku'l-Bâmbû Romanında Aidiyetsizlik Bunalımı

Öz: İnsanın hadsiz ihtiyaçları içerisinde bir kısmı kaçınılmaz olma bakımından diğerlerinden çok daha önceliklidir. Aciz ve zayıf olarak yaratılmış insan tabiatının kaçınılması mümkün olmayan bu ihtiyaçlarından birisi de onun herhangi bir mercie ait olma (aidiyet) ihtiyacıdır. Adı ne olursa olsun; din, millet, vatan, bayrak vb. tüm bunlar insanın varoluşu ile beraber gelen aidiyet duygusunun yansımalarıdır. Bu makale Kuveytli roman yazarı Suûd Sen'ûs'nin Sâku'l-bâmbû romanında Kuveyt'e ev hizmetçisi olarak gelen Filipinli bir kadının, ev sahibesinin oğlu ile nikâhlı ama gizli bir ilişkiden dünyaya gelen bir çocuğun bunalımlarını nasıl yansıttığını ele alacaktır. Çocuk fiziki yapısı ile Araplara benzediği için Filipinler'de kendini yabancı hissederken, pasaportunu taşıdığı Kuveyt'e yıllar sonra geri döndüğünde de bu kez Filipinli olmasından dolayı akrabaları tarafından dışlanmıştı. Roman, Filipin-Kuveyt ve Hristiyan-Müslüman aidiyetleri arasındaki belirsizlikten dolayı bulantılı ruh hali taşıyan Jose karakteri özelinden Güney Doğu Asya'dan Körfez ülkelerine rızık telaşı için gelen işçilerin sosyoekonomik sorunlarına dikkat çekmeye çalışmaktadır. Girişte Körfez ülkelerinde nüfusun yarısından fazlasını teşkil eden yabancı işçilerin bu ülkelere geliş hikâyesine göz atılacaktır. Daha sonrasında ise kısaca romanın özeti verilecek ve ana teması olan "aidiyetsizlik bunalımı" tahlil edilecektir.

Özet: Suriye ve Mısır 1973 yılında daha önceki savaşlarda kaybettikleri topraklarını ve uluslararası sahnede rencide olan itibarlarını geri almak için İsrail'e karadan ve havadan saldırı başlatmıştır. Bu saldırı karşısında İsrail'in zor durumda kalacağını anlayan başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere bazı batılı ülkeler İsrail'e her türlü askeri yardımı göstermiştir. Bu yardımlar sayesinde Suriye ve Mısır orduları hedefledikleri amaçlarına ulaşamamıştır. Batılı ülkelerin İsrail'e göstermiş oldukları bu tutum elinde büyük miktarda petrol rezervi bulunan başta Suudi yönetimi olmak üzere diğer körfez ülkelerinin tepkisini çekmiştir. Elleriinde askeri olarak pek güçlü bir seçenek bulunmayan körfez ülkeleri ellerindeki petrolü ilk defa politik bir koz olarak kullanmayı denemişlerdir. Petrol ihraç eden bu

lkeler tepki olarak petrol üretimlerini azaltmışlardır. Bunun bir sonucu olarak ham petrol fiyatları yükselmiş ve sanayileşmiş ve dolayısıyla da petrole bağımlı hale gelmiş batılı ülkelerin ekonomisi bu karardan olumsuz etkilenmiştir. Buna karşılık olarak Körfez lkeleri petrol fiyatlarının  dört kat yükselmesinden dolayı ani ve devasa bir servete kavuşmuştur. Elde ettikleri bu serveti pek çok alanda kalkınmaya yönlendiren Körfez lkeleri yabancı iş gücüne ihtiyaç duymuştur. Eğitim, sağlık, şehircilik vb. alanlarda ihtiyaç duyulan kalifiye eleman ihtiyacı ilk etapta Mısır, Suriye, Sudan gibi diğer Arap ülkelerinden karşılanmıştır. Ancak yıllar ilerledikçe petrol fiyatlarında gerileme yaşanmış ve dolayısıyla da petrol gelirleri azalmıştır. Bu azalma sadece petrole dayalı ekonomileri olan Körfez ülkelerini daha ucuz iş gücü aramaya sevk etmiştir. İlk başta Arap ülkelerinden sağlanan yabancı istihdam, yönünü ekonomik olarak çok zayıf durumda olan Uzak Doğu Asya ülkelerine çevirmiştir. Başta Filipinler olmak üzere Endonezya, Bangladeş ve Malezya gibi ülkelerden çok düşük ücretle işçi hizmet sektöründe çalışmak için Körfez ülkelerine göç etmiştir. Çok düşük ücretlerle çalıştırılan bu kesim haksızlıklara ve ayrımcılıklara maruz kalmıştır. Sosyal haklardan mahrum bırakılan Uzak Doğu Asya kökenli yabancı iş gücünün karşı karşıya kaldığı haksızlıklar zaman içerisinde pek çok acı verici hikyelerin de konusu olmuştur. Hayatı ve insanı tüm ayrıntıları ile yansıtmayı amaç edinen Modern roman, mağdur ve mazlum bu kesimin hikyelerini tema edinmiştir. Kuveytli yazar Suûd es-Sen's'nin 2012 yılında yayımladığı Sku'l-Bmb (Bambu ubuğu) romanı bu romanlardan biridir. Eser yayımlandıktan kısa bir süre içerisinde Arap dünyasında ilgiye mazhar olmuş ve 2013 yılında Uluslararası Arap Romancıları dlne layık grlmştir. Beş bölüm ve bir "son"dan oluşan romanda her bir bölüm kendi içerisinde 1,2,3... şeklinde başlıklara ayrılmıştır. Orta hacimli kabul edebileceğimiz eserde yazar, Filipinli bir anne ve Kuveytli bir babadan dünyaya gelen Jose'nin dilinden "vatansızlık"ın bunalımını, otobiyografik bir atmosferde aktarmaktadır. Jose'ye ait hatıra ve günlüklerin İbrahim Selm adında bir evirmenin Filipin dilinden Arapçaya tercüme edilmiş olarak gösterilmesi hatta eserin girişinde bu çevirmene ait özgeçmiş içeren bir nszn bulunması eserin gerçekçiliğini artırmak amaçlı olduğu düşüncesini uyandırmaktadır. Filipinlerden çalışmak için Kuveyt'e gelen Josephine, 1985 yılında ülkenin en saygın ailelerinden birinin yanına yerleştirilmiştir. Evin sahibi olan yaşlı kadının Raşit adında bir oğlu bulunmaktadır. Raşit, evlerinde hizmeti olarak alışan Josephine'e ilgi duymuş ve onunla ülkemizde "imam nikâhı" olarak bilinen bir nikâhla gizlice evlenmiştir. Zira Kuveyt'te evde hizmetçilik yapan bir yabancı kadınla Kuveytli bir erkeğin evlenmesi ailenin saygınlığına ve şerefine gölge düşürecek büyük bir ayıp kabul edilmektedir. Ev içinde ve dışında ancak gizlilikle bir araya gelebilen çiftin gizledikleri evlilik en nihayetinde aylar sonra ortaya çıkmıştır. Josephine ile birlikte evden kovulan Raşit kendine geçici olarak başka bir ev bulmuştur. ocuklarının doğması ile birlikte annesinin tavrının değişeceğini düşünen Raşit ve eşi hayal kırıklığına uğramıştır. Daha sonra annesinin asla razı olmayacağını anlayan Raşit en sonunda yaşadığı bu bunalımlı vaziyete direnme gücünü kaybetmiş ve eşi ni çocuğuyla beraber Filipinler'e geri göndermiştir. Bu gelişmeyle birlikte Jose ya da diğer adıyla İsa'nın, -kurgunun özellikle masaya yatırdığı- "kimlik bunalımı" sorunu çok yönlü olarak ele alınmaktadır. Henüz yaşını doldurmadan Kuveyt'ten annesi ile beraber ayrılan Jose'nin yıllar sonra yirmili yaşlarda tekrar "vatan özlemi" ile Kuveyt'e dönünceye kadar geçen sürede başından geçen "ailevi olumsuzluklar" ve "yerli yerince oturamamış, merciini bulamamış aidiyet duygusunun kendisinde meydana getirdiği bunalımlar" romana ayrıntılı ve derinlikli olarak yansıtılmıştır. İlginç bir rastlantı sonucu Filipinler'de Jose'nin babasının en yakın arkadaşlarından Gassân ile tanışması ile hayalindeki Cennet "Kuveyt"e dönüş gerçekleşmiştir. Filipinler'de kendi yakın çevresinde Kuveytli bir babadan dünyaya geldiği ve sima olarak da Araplara benzediği için "Arabo" olarak anılan "İsa"nın "Jose"ya doğru yolculuğu büyük bir ümitle başlamıştır. Ancak Filipinler'de yaşadığı bunalımın belki de daha fazlası Kuveyt'te kendisini beklemektedir. Zira babası Irak ordusunun Kuveyt'i işgal ettiği yıllarda ldrlmştir. Babasının annesi her ne kadar torunu "Jose"yi ilk başta sıcak karşılamış olsa da Kuveyt'te yabancılara karşı uygulanan dışlayıcı tavrı onu kendi kanından olan torununa karşı olumsuz tavrı sergilemesine neden olmuştur. Eser, neredeyse bir asırdır devam eden "Arap toplumu eleştirisi romanları" geleneğinin devamıdır. Gayet anlaşılır dili ve muğlaklıktan uzak

Adnan Arslan. The Crisis of Sense of Belonging in Saud Alsanousi's Saq al-Bamboo... | 997

sade üslubu ile derin psikolojik analizlerde bulunabilmesi ve epizot sonlarında sorunları çözümsüz bırakarak gerilimi canlı tutması ve bu şekilde sürükleyiciliği sağlaması eserin kurgusal sağlamlığını pekiştirmiştir. Aynı zamanda bir Gayr-i Müslim'in Müslümanlar arasında kendisini nasıl hissettiğini ya da hissedebileceğini göstermesi açısından roman, din psikolojisi ve din sosyolojisi alanında araştırma yapanlar için Arap toplumu içerisinde kurgusal malzeme sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâgati, Modern Arap Romanı, Suûd Sen'ûsî, Sâku'l-Bâmbû, Aidiyet.

GİRİŞ

1973 yılında Enver Sedat yönetimindeki Mısır ve Hafız Esat liderliğindeki Suriye tarafından İsrail'e karşı ansızın başlatılan askeri operasyon haberini duyan on binlerce kilometre ötedeki vasıfsız bir Filipinli için bu savaşın belki de pek bir haber değeri yoktu. İsrail'i vurmak için havalanan Mısır ve Suriye Hava Kuvvetleri'ne ait savaş uçaklarının milyonlarca Uzak Doğu Asyalıyı üç beş yıl sonra Körfez ülkelerinin hava limanlarına indirecek binlerce uçak seferinin habercisi olduğu muhtemeldir ki kimsenin aklından bile geçmezdi. Bu savaşta Araplara karşı İsrail'e destek çıkan Batılı ülke yönetimleri ve halklarına karşı körfez ülkelerinin petrolü cezalandırıcı bir silah olarak kullanmasının sonucunda yıllar sonra Arapların kendi ülkelerinde azınlık durumuna düşecek derecede demografik yapılarının değişeceği öngörülemez kadar uzak bir ihtimaldi. Fakat tüm saydıklarımızın fitilini ateşleyen olaylar silsilesi 1973 Arap-İsrail savaşının patlak vermesi ile başlamıştır.

6 Ekim 1973 tarihinde Suriye ve Mısır, 1967 ve sonrasında Arap-İsrail savaşlarında kaybettikleri topraklarını ve itibarlarını geri almak için Yahudiler için kutsal bir gün olan Yom Kippur bayramında İsrail'e saldırmıştı.¹ Bu savaşın sonucunda Suriye olmasa da Mısır önceki savaşlara göre nispi bir başarı elde etmiş ve sonuçta Mısır Sina'yı geri almıştı.² Bu savaşta ABD açık bir şekilde İsrail'in yanında durmuş, lojistik destek vermek için İsrail'e hava koridoru açmıştı.³ ABD ve Batılı ülkelerin pervasız bir şekilde İsrail'e destek vermesi petrol ihraç eden Arap ülkelerini kızdırmıştı. Buna tepki olarak 1973 yılında OAPEC (Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri) petrol ambargosu uygulayarak petrol üretimini azaltma yoluna gitmişti. Bu tepki, petrol fiyatlarının bir yıl içerisinde dört katına çıkması ile petrol ithal eden sanayi ülkelerinde ekonomik krizlere yol açtığı gibi petrol ihraç eden körfez ülkelerine devasa petrol gelirlerinin girmesine neden olmuştur. Başta ABD olmak üzere Kanada, İngiltere ve Hollanda ekonomileri OAPEC üyelerinin "politik bir baskı" olarak petrol ambargosu kararıyla son derece olumsuz etkilenmişlerdi. ABD'de akaryakıt karne ile verilmeye başlanmış, 1973-1974 yılları arası New York Borsası 100 milyar dolar kaybetmişti. Hollanda hükümeti elektrik sarfiyatında tasarrufa gidilmesi yönünde girişimlerde bulunmuştu. Akaryakıt istasyonlarında kilometrelerce kuyruklar oluşmuştu. Hatta karayollarında hız limitinin 90 kilometre ile sınırlandırılmasının mazisinin petrol sarfiyatının daha aza indirilmesi için bu ülkelerde uygulanan tasarruf tedbirine dayandığı ifade edilmektedir.⁴

1973 petrol ambargosunun petrol ithal eden ülkelere pek çok ekonomik dezavantajı olduğu gibi petrol ihraç eden ülkelere de korkunç petrol geliri girişi kaydedilmiştir. Petrole olan küresel ihtiyacı daha net bir şekilde gören OAPEC üyeleri, politik bir baskı unsuru olarak petrole sahip oluşlarının kısa vadede büyük bir avantaja dönüştürmede başarılı olmuşlardır. Varil başına fiyatı birden dört katına çıkan petrol ile aniden ülkelerine giren milyarlarca doları

¹ Mahmut Torlak, *Siyonizmin Penceresinden Arap - İsrail Çatışmalarının Orta Doğu'daki Güç Dengesine Yansımaları*, (Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, 2010), 68.

² Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset Savaş ve Diplomasi*, 5. Baskı, (Bursa: MKM yayınları, 2012), 320.

³ Ersin Embel, "Avrupa İçin Ortak Dış Politika Oluşturma Sürecindeki İlk Adımlar: 1973 Arap-İsrail Savaşı Ve Avrupa Birliği", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 13/1 (2014), 84.

⁴ Salih Öztürk, Selin Saygın, "The Economic Effects Of The 1973 Oil Crisis and Stagflation Case", *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi* 6/12, 4.

998 | Adnan Arslan. Suûd es-Sen'ûs'nin Sâku'l-Bâmbû Romanında Aidiyetsizlik Bunalımı

değerlendirebilmek için şehirleşme ve alt yapı başta olmak üzere hayatın pek çok alanında ani bir kalkınma kat etmişlerdir.⁵ Bu ani kalkınmanın gerektirdiği işgücünün yerli olanaklarla karşılanmasının imkânsızlığı ister istemez yabancı işgücüne kapıların sonuna kadar açılması sonucunu beraberinde getirmiştir. Sonraki yıllarda baş döndürücü bir hızla yükselecek bina ve sosyal tesisler ve genişleyecek şehirlerden daha önce ülkenin sağlık ve eğitim gibi alanlarında ihtiyaç duyulan kalifiye personel ihtiyacı önce diğer az gelişmiş Arap ülkelerinden karşılanmıştır. Suriye, Mısır, Sudan gibi Arap ülkelerinde yetişmiş kalifiye öğretmen, doktor, mühendis, hukukçu ve akademisyenler dalga dalga Körfez ülkelerine göç etmişlerdir. Körfez ülkelerine doğru gerçekleşen bu ilk göç akımında gelen işgücünün -ülkeye giren korkunç petrol geliri ile orantılı olarak- dolgun ücretli istihdam edildiği kaydedilmektedir.⁶

Diğer taraftan petrol ambargosu ile neye uğradığını şaşırıp sanayileşmiş Batılı ülkeler, kısa süre içerisinde birbirleriyle kenetlenmiş ve krizle baş etmenin çarelerini aramışlardır. Kendilerini ansızın gelen bir krizin içinde bulan bu ülkeler, petrole alternatif enerji kaynakları konusunda birbirleriyle fikir alışverişi yapmışlar ve uygulanan ambargonun zararlarını telafi edecek çözüm yollarının peşine düşmüşlerdir. Bu çabalar karşılıksız kalmamıştır. Ambargodan kısa bir süre sonra üye ülkeler arasında enerji işbirliği ve desteği sağlamak amacıyla 1974'de Milletlerarası Enerji Ajansı kurulmuştur. Nükleer enerji santralleri gibi petrole alternatif diğer enerji kaynaklarının geliştirilmesi, daha az yakıtla çalışan motorların üretilmesi ve Hazar Denizi, Kafkaslar, Alaska gibi Körfez dışı petrol kaynaklarının bulunması gibi çözüm yollarıyla 1973 petrol krizini en az zararla atlattırmayı başarmıştır. OAPEC'in petrol ithal eden ülkeleri cezalandırmak için başvurduğu ambargo deyim yerinde ise Batılı ülkeler tarafından fırsata dönüşmüş ve kendi aralarındaki dayanışmaya kuvvet vermiştir. 1973 petrol krizi, birbirlerine olan ihtiyaçlarını anlamalarına vesile olmuş ve başka çözüm yolları konusunda hassasiyet kazandırmıştır.⁷

Sanayi ülkelerinin tasarruf, dayanışma ve alternatif yollara başvurması ile toparlanmaya başlamasına karşılık Körfez ülkelerinin alışkın oldukları aşırı şişirilmiş petrol fiyatları elde ettikleri petrol gelirleri yıllar içerisinde kalkınmaları hız kesmeye başlamıştır. Petrol fiyatları normal seviyelere doğru geriledikçe doğal olarak gelirleri de dramatik olarak azalmıştır. Bunun bir yansıması olarak artık Körfez ülkeleri ihtiyaç duydukları iş gücünü karşılamak üzere nitelikli Arap iş gücünün yerine çok daha ucuz Uzak Doğu Asya kökenli vasıfsız işçilere yönelmiştir. Yıldan yıla katlanarak Kuveyt ve Katar gibi bazı Körfez ülkelerinde yerli Arapları kendi vatanlarında demografik açıdan neredeyse azınlık seviyesine düşürecek bu ikinci göç dalgasının aktörü bu sefer Hindistan, Filipinler, Endonezya vb. ülke vatandaşları olmuştur. Körfez ülkelerinin yıllara göre demografik yapısına ilişkin resmi istatistikler -bir ülkenin ulusallığı açısından- inanılması zor tablolar ortaya koymaktadır. 2010 yılı resmi istatistiklerine göre Suudi Arabistan'da yabancılara göre ülke vatandaşlarının oranı ülke nüfusunun %66'sı, Bahreyn'de %45'i, Kuveyt'te %31,5'i ve en düşük oranla Katar'da sadece %13'ünü oluşturmaktadır. Buna göre 2.3 milyonluk Katar'da sadece 250 bin Katarlı ve 3,8 milyonluk Kuveyt'te ise sadece 1,2 milyon Kuveytli yaşamaktadır.⁸

⁵ Emrah Utku Gökçe, "Suudi Arabistan'da Arap Baharını Engelleyen İç Dinamikler", *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (2/2), 46.

⁶ Adnan Ferhan Al Jewarın, "Immigration and Labor Policies and Its Impact on Citizens Unemployment in GCC", *Mecelltu'l-İktisâdî'l-Halfî*, 24 (2013), 7.

⁷ 1973 Petrol krizinin nedenleri ve sonuçları hakkında kapsamlı bir çalışmalar için Bkz. Ramazan Mut, *Ortadoğu'da Ekonomi - Politik Bir Kırılma Noktası: 1973 Petrol Krizi*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010); İbrahim Aytekin, *Petrol Krizi Sonrasında Seçilmiş Dünya Ülkelerinin Ortadoğu Politikaları: Oyun Teorisi Uygulaması*, (Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, 2014); James D. Hamilton, "Historical Oil Shocks", *Handbook of Major Events in Economic History* 22 (2010): 1-51; Giovanni Covi, "Puzzling Out The First Oil Shock History", *Politics and the Macroeconomy in a Forty-Year Retrospective, Forthcoming in History of Economic Thought and Policy* 2 (2015): 1-40.

⁸ Salem Khalaf, "Körfez Ülkelerinde Nüfus Dengesizliği Ve Güvenlik Sorunu", 328-354, erişim: 18.02.2019 <http://www.bilgesam.org/incele/1795/-korfez-ulkelerinde-nufus-dengesizligi-ve-guvenlik-sorunu/#.XGpsN0xUL3w>.

Adnan Arslan. The Crisis of Sense of Belonging in Saud Alsanousi's Saq al-Bamboo... | 999

Bu ülkelerde yaşayan yoğun yabancı iş gücünün kaçınılmaz varlığı ve bu varlığın beraberinde gelen sorunlar pek çok akademik araştırmanın konusu olmuştur.⁹ Ülke sınırları içerisinde bu kadar yabancıların bulunmasının ulusal güvenlik ve sosyal yaşam açısından pek çok mahzurları bulunmaktadır. Yabancı işçiye bu denli bir ihtiyacın ülkeyi siyasi açıdan dış müdahalelere daha açık hale getirmek, kültürel kimlik ve medeni özgünlüğü zedeleyecek yabancı varlığa müsait hale gelmek, yerel beşeri kaynakları atıl bırakmak ve nihayetinde siyasi istikrarı ve ulusal bütünlüğü de sarsabilecek eşige doğru sürüklenmek gibi pek çok vaki ve muhtemel sonuçları olabileceği üzerinde durulmaktadır.

Son yıllarda petrol fiyatlarında yaşanan düşüşler dikkatleri bu yabancı varlığa çevirmiş, Kuveyt¹⁰ ve Suudi Arabistan gibi ülkelerde yabancı iş gücünü ülkelerine geri döndürmek ve yerli istihdamı artırmak için radikal adımlar atılmıştır.¹¹ Ancak ne olursa olsun bu rakamlara kadar yükselmiş bir işgücünü çok aşağılara çekmek uzun vadede dahi mümkün görülmemektedir.¹²

Körfez ülkelerindeki yabancı işgücünün varlığından kaynaklanan vaki ve muhtemel sorunları pek çok açıdan ele alan akademik çalışmaların yanı sıra¹³ az da olsa bu kesimin işçi hakları bağlamında maruz kaldıkları haksızlıklar, yerli halktan kaynaklanan sosyal baskılar ve önemlisi de insan hakları özelinde karşılaştıkları ayrımcı tutumlar masaya yatırılmış ve incelenmiştir.¹⁴

Bir lokma ekmeğe ve insan onuruna yakışan bir yaşam standardı için vatanlarını terk ederek on binlerce kilometre kat eden bu kesimin gurbet topraklarında yaşamış oldukları pek çok sorundan bahsedilmektedir. Zira Körfez ülkeleri vatandaşlarının sahip olduğu ortalama gelir düzeyi ve özlük hakları ile kıyaslanamayacak derecede düşük ücretlerle çalışan bu kesimin çoğu kez ailelerini terk ederek maişet için bu ülkelere gelmeyi tercih etmeleri kendi ülkelerinde ekonomik koşulların zaten pek iç açıcı olmadığını göstermektedir. Anlaşılan körfezde düşük ücretle çalışmayı göze alarak gelen bu kimselerin herhangi bir pazarlık gücü de bulunmamaktadır. Dolayısıyla bunların kendi ülkelerindeki yaşam koşullarının

⁹ Örneğin Halid Nâcim ez-Zehrâni Riyad özelinde yabancı işçilerin suça karışması hakkında bir saha çalışması yapmıştır. Halid Nâcim ez-Zehrâni, Eseru'l-imaleti'l-vâfide, (Yüksek Lisans Tezi, Câmiatu Nâyif el-Arabiyye li'l-ulûmi'l-emniyye, Riyad, 1426-1427). Garbî Muhammed yabancı işçilerin Körfez ülkelerinde mevcut yoğunluğu ile bulunmalarının olumsuz etkilerine dair bir makale kaleme almıştır: Garbî Muhammed, "el-İnkâsâtu's-selbiyye li'l-imaleti'l-ecnebiyye alâ düveli meclisi't-teâvuni'l-Halici", *Mecelletu'l-fikr* 107-135, erişim: 18.02.2019 <http://fdsp.univ-biskra.dz/images/revues/mf/r10/erbi.pdf>. Bu makalenin kaynakçasından konu ile ilgili pek çok akademik çalışmaya ulaşmak mümkündür.

¹⁰ DEİK (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu)'nun 2015 yılı Kuveyt ülke bültenine göre Kuveyt devleti yabancı istihdamı azaltma planı çerçevesinde "Her yıl özel sektörde çalışan yabancı işçilerin %10'unun Kuveytlilerle değiştirilmesi düşünülmektedir. Bunun için de Kuveytli çalıştıran özel sektör kuruluşlarına teşvikler verilmesi" hedeflenmiştir. DEİK, Kuveyt Ülke Bülteni, (Nisan 2015), 5.

¹¹ Örneğin Suudi Arabistan'da son yıllarda "Suudileştirme" politikası çerçevesinde yabancı şirketlere Suudi vatandaşı çalıştırma şartı koşulmuştur. Suudi Arabistan Doğal Taş Sektörü Ülke Raporu, 3, erişim: 18.02.2019 <http://www.imib.org.tr/wp-content/uploads/2014/09/Suudi-Arabistan-Ülke-Raporu.pdf>.

¹² Yabancı işgücünün Suudi Arabistan toplumu ve devleti üzerindeki olumsuz etkileri hakkında ayrıntı için bk. Onur Bilgen, "Petrol Ve Suudi Arabistan: Bir Lütf Mu Yoksa Bela Mı?", *Akademik Orta Doğu* 5/1 (2010): 25-42.

¹³ Körfez ülkelerindeki yabancı işgücü varlığı birden çok sorun bağlamında akademik çalışmalara konu olmuştur. Örneğin Mâhir Mahmûd Umeyra, Körfez ülkelerindeki aşırı yoğunluktaki yabancı işgücünün diğer olumsuzluklarından ayrı olarak Fasih Arap dili üzerinde de menfi etkileri olduğuna dair bir makale kaleme almıştır. Yine Semer bint Alî b. Abdillâh Suudi toplumunda ev hizmetçiliği ve çocuk bakıcılığı yapan yabancılar hakkında bir araştırma hazırlamıştır. Bu çalışmaların kaynakçalarında konu ile ilgili tatminkar sayıda literatüre ulaşmak mümkündür.

¹⁴ Yabancı işgücü hakkında kapsamlı bir çalışma için bk. Abdurrahman Ali Abdurrahman Bâşin, *el-İmâletu'l-ecnebiyye ve eseruhe'l-ictimâi fi mintakati'l-Halici'l-Arabi*, (Kahire: Mektebetu Medbûli, 1997).

1000 | Adnan Arslan. Suûd es-Sen'ûsf'nin Sâku'l-Bâmbû Romanında Aidiyetsizlik Bunalımı
olumsuzluğunu göz önünde bulundurarak mecburiyetlerini fırsata çevirmeyi mübah gören bir zihniyetin iş sözleşmelerinde egemen olduğu maalesef acı da olsa bir gerçektir.

Hayatın acılarını tüm çıplaklığı ile yansıtmayı amaçlayan roman türü, bu kez körfez ülkelerinde ekmek derdine düşmüş milyonlarca yabancı işçinin kronikleşmiş sorunlarına objektifini çevirmiştir. Bu konuda pek çok Arap romanı kaleme alınmıştır.¹⁵ Totaliter Ortadoğu rejimlerinde çoğu zaman ezilen ve haksızlığa maruz kalan kesimlerin seslerine kulan veren modern Arap romanı milyonlara yabancı işçiye haksızlık yapmamış, onların da dertlerine eğilerek yaşadıkları sorunlara dikkat kesilmiştir. Bu konu etrafında yazılmış pek çok romana şahit olmaktadır. Bu çalışmada söz konusu roman özelinde “aidiyetsizlik bunalımı” olgusu ele alınacaktır.

1. SÂKU'L-BÂMBÛ

Kur'ân'da “zayıf” olarak yaratıldığı ifade edilen insan, (en-Nisâ 4/28), varlığını sürdürrebilmesi için de hayat boyu sürekli bir şeylere ihtiyaç duyacak “fakir” bir varlıktır. (el-Fâtır 35/15) Onun var olmak için kendi cinsinden bir anne ve babaya muhtaç olmasından vefat ettiğinde kendisini defnedecek kişilere ihtiyaç duymasına kadar varlığının, sürekli bir muhtaçlıklar sarmalında devam edebilmesi onun varoluşsal bir hususiyetidir. Bu yüzden insanın ne olduğu sorusuna verilen felsefi cevaplar çoğu kez onun “sosyal bir varlık” olduğu ile ilgili olmuştur.¹⁶ Yaratılış itibarıyla zayıf ve fakir olan insan “medeni” olmak zorundadır. Kur'ân'ın, “Sizi eşler halinde yarattım.” (en-Nebe' 78/89); “Sizi birbirinize imtihan vesilesi kıldık.” (el-Furkân 25/20); “Ünsiyet edesiniz diye sizden eşler yarattı.” (er-Rûm 30/21); “Sizi kabile kabile yarattık.” (el-Hucurât 49/13) gibi insanın sosyal olma yönüne vurgu yapan âyetlerinin insanın bu aciz ve zayıf oluşuna işaret ettiği söylenebilir. İbn Haldun'a göre “*İnsan tabiatı, her ne kadar diğer varlıklardan üstün vasıflarla donatılmış olsa da toplumsal yaşam insan için zorunlu bir ihtiyaçtır. Fiziksel ve bilişsel üst özelliklere sahip olması yalnız bir hayat sürmesine yetmemekte ve başkalarıyla ilişki kurmadan var olmayı bile başaramayacağı gerçeğini değiştirememektedir.*”¹⁷ Benzer bir yaklaşımla Alman filozof Heidegger de “Dasein” olarak kavramlaştırdığı insanın temel varlık yapısının “belirli bir toplumda var olmak” olduğunu belirtmiştir.¹⁸ Ona göre “*Dasein'in dünyası birlikte-dünyadır (mitwelt). İçinde varolmak demek, başkalarıyla birlikte olmak demektir.*”¹⁹

İnsanın başkaları ile var olma ihtiyacının bir yansıması olarak insanlık tarihi boyunca farklı lafız ve terkiplerle de olsa “etnisite” kavramının süre geldiği bilinmektedir. Bireyin varoluşsal “acizlik” ve “fakirlik” özelliklerinin doğal bir sonucu olan “etnisite/aidiyet/mensubiyet”, *geçmişten günümüze, cemaatten cemiyete doğru bir toplumsal yapı çizgisinde bireylerin her zaman başkalarına ihtiyaç duymasının*²⁰ kavrama bürünmüş halidir. Batıda Yunan uygarlığının temelini oluşturan “polis devlet”lerindeki küçük sınıflamalardan Fransız ihtilali ile patlak veren ulusçuluk ve milliyetçilik akımlarına kadar;²¹ Hint toplumunun iskeletini teşkil eden kast sisteminden²² Şa'b, kabile, imâre, batn, fahz, fasile gibi sosyal sınıflara ayrılan

¹⁵ Bu çalışmalar hakkında bk. Muhammed Abdullah el-Mutavvi', *Bahsu'l-imâleti'l-vâfide: Dirâsetun süsyülcüyye li'l-kıssati'l-kasira fi'l-İmârât*, (Birleşik Arap Emirlikleri: İttihâdu ve Kuttabu ve Udebâu'l-İmârât, 1989); Abdülfettâh Sabrî, *el-İmâletu'l-vâfide ve eseruhâ fi'l-edebi'l-İmârâti* (Kahire: ed-Dâru's-sekâfiyyeti li'n-neşr, 2008).

¹⁶ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, Trc. Saffet Babür (Ankara: Ayraç Yayınevi, 1997), 10.

¹⁷ Gülüşan Göcen, “İbn Haldun'un Toplum ve İnsan Yaklaşımının Günümüze Düşen İzdüşümleri: Tüketim Toplumu ve Narsist İnsan”, *Toplum Bilimleri Dergisi* 7 (2014), 177.

¹⁸ Haluk Aşar, “Heidegger Ve Sartre Felsefesinde “Kaygı” Ve “Bulantı” Kavramlarının Analizi”, *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)* 17 (Bahar 2014), 88.

¹⁹ Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*. Trc. Kaan H. Ökten (İstanbul: Agora Kitaplığı; 2008), 124.

²⁰ Duygu Alptekin, *Toplumsal Aidiyet Ve Gençlik: Üniversite Gençliğinin Aidiyeti Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2011).

²¹ Şükrü Nişancı, “Etnisite Kavramının İdeolojik Serüveni”, *KAÜ İİBF Dergisi* 6/9 (2015): 195-224.

²² Esra Büyükbahçeci, “Hint'te Kast Sisteminin İlk İzleri Ve Hint Edebiyatındaki Yeri”, *DTCF Dergisi*, 56/2 (2016): 238-255.

Adnan Arslan. The Crisis of Sense of Belonging in Saud Alsanousi's Saq al-Bamboo... | 1001

Arap kabile yapısına kadar²³ belirli ortak ve bütünleştirici bir unsur etrafında insanların tarih boyu kendi içinde gruplara ayrıldığı görülmüştür. Bütüne dâhil olma, toplu olana eklenme, güçlü olanla bütünleşme ve nihayet zayıflığından kurtularak güvenliğini temin etme gibi kolektif aidiyet duyguları, aileden başlayarak etnik kimlik, din, vatan gibi sosyal farklılıkları zorunlu kılmaktadır.²⁴

Araştırmamıza konu olan *Sâku'l-bâmbû* romanı, Jose adında bir gencin işte bu aidiyet duygusunu yaşayamamasından kaynaklanan bunalımı üzerinde durmaktadır. Kuveytli romancı Suûd es-Sen'ûsî'nin 2012 yılında yayımladığı bu roman, Körfez ülkelerinde yaşayan milyonlarca Asyalı "gurbetçi" gerçeğini kendine özgü bir biçimle yansıtmakta başarılı olmuştur. Bu başarısı 2013 yılı Uluslararası Arap Romancıları ödülüne layık görülmesi ile taçlanmıştır.²⁵ Burada romanın "bunalım" olgusu üzerindeki yoğunlaşması ele alınacaktır.

2. SÂKU'L-BÂMBÛ'NUN ÖZETİ

Beş bölüm ve bir "son"dan oluşan romanda her bir bölüm kendi içerisinde 1,2,3... şeklinde başlıklara ayrılmıştır. İlk baskısı 2012 yılında ed-Dâru'l- Arabiyye li'l-ulûm nâsirûn tarafından gerçekleştirilen roman kapak hariç 396 sayfadır. Orta hacimli kabul edebileceğimiz eserde yazar, Filipinli bir anne ve Kuveytli bir babadan dünyaya gelen Jose'nin dilinden "vatansızlık"ın bunalımını, otobiyografik bir atmosferde aktarmaktadır. Jose'ye ait hatıra ve günlüklerin İbrahim Selâm adında bir çevirmenin Filipin dilinden Arapçaya tercüme edilmiş olarak gösterilmesi hatta eserin girişinde bu çevirmene ait özgeçmiş içeren bir önsözün bulunması eserin gerçekçiliğini artırmak amaçlı olduğu düşüncesini uyandırmaktadır. Anlatı her ne kadar birinci tekil şahsın bakış açısı ile olsa da aslında hâkim bakış açısı ile kurgunun aktarıldığı anlaşılmaktadır. Romanın bir bütün halinde hatıra, mektup, günlük gibi geçmişe ait parçalı belgeleri kronolojik sırayı takip ederek aktarması, yarım kalmış bir olayı daha sonra gerçekleşen diğer bir olayla silsile halinde tamamlaması, eseri -modern romanda eleştiri konusu yapılan- kafa karışıklığına neden olan olay karmaşasından uzak tutmuştur. Diğer taraftan ilginç olayların merakâver sonuçlarını sürekli sonraki bölümlere bırakarak sürükleyiciliği sağlaması eserin kayda değer kendine bağlayıcı özelliğini öne çıkarmıştır. Zaten roman türü yapıtlardan en çok beklenen ve beğeni alan özellik de kurgunun sürekli "ilginç oluş"u temin etmesi ve merak duygusunu canlı tutması olduğu bilinmektedir.²⁶ Aynı şekilde modern romanı klasik romandan ayıran en keskin farklardan birisinin onun ilgi odağının; genelden özele, toplumdaki bireye, tabulardan başkaldırıya dönüşü olduğu ifade edilmektedir.²⁷ Klasik romanda hâkim inanışlar ve toplumsal kabuller karşısında bireyin itaatkarâne rolünü yerine getirmesine karşılık modern romanda, bu hâkim inanış ve kabullere isyan eden, kendine biçilen gündemi reddederek kendi rolünü kendi belirlemek isteyen; farklı olabilmenin, özgürce hareket edebilmenin tadına varmayı arzulayan karakterler vardır.²⁸ Bu itibarla *Sâku'l-bâmbû*, okuyucuda kafa karışıklığına neden olan modern romanın girift, karmaşık ve sonuçsuz olaylar dağınıklığından büyük oranda beri olduğu gibi klasik romanın katı gelenekçi, anlayışsız ve bireyin iç dünyasını ihmal eden sağır ve bencil bakış açısından da uzaktır.

²³ Sami Kılınçlı, "İslam Öncesi Arap Toplumunda Kabileler Arası Rekabetin İslam Davetine Yansımaları", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12/1 (2012): 59. (57-87)

²⁴ Alptekin, *Toplumsal Aidiyet Ve Gençlik: Üniversite Gençliğinin Aidiyeti Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, 21.

²⁵ Arap romanı alanında önemli bir itibara sahip ödülün 2014 yılı beş kişilik jüri üyesinden birinin Gazi Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı bölümü akademisyeni Mehmet Hakkı Suçin olması ülkemiz adına kıvanç verici bir gelişmedir.

²⁶ Ünal Aytur, *Henry James ve Roman Sanatı*, 1. Baskı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009), 15.

²⁷ Zekiye Antakyalıoğlu, *Roman Kuramına Giriş*, 1. Baskı (İstanbul: Sanat ve Kuram Yayınları, 2013), 103.

²⁸ Wayne C. Booth, *Kurmacanın Retoriği*, 1. Baskı (İstanbul: Metis Eleştiri Yayınları, 2012), 35.

1002 | Adnan Arslan. Suûd es-Sen'ûs'nin Sâku'l-Bâmbû Romanında Aidiyetsizlik Bunalımı

Filipinli bir kadın olan Josephine, babası ve kız kardeşi Ayda ile beraber Filipinler'de taşra hayatı yaşamaktadır. Babası emekli bir asker olan Mendoza, askerlik yıllarında yaşamış olduğu olumsuzluklardan epey etkilenmiş ve gittikçe daha da etkisini artıracak olan şizofreni hastalığına yakalanmıştır. Evin geçimi iki kız kardeşin üzerine kalmıştır. Ayda para kazanmak için hayat kadınlığına yönelmiş ve yerli yabancı iş adamları ile gecelik hayat sürerek geçimini sağlamaya çalışmıştır. Babası Mendoza, kızının bu işte çalışmasından memnundur. Kızının eline hayat kadınlığından geçen paraya zorbaca el koymakta ve bu parayı da sonuna kadar dövüş horozlarına ayırmaktadır. Dövüş horozları ile bahislere giren Mendoza, bu parayı da sonuçsuz bir şekilde kumarlarda kaybetmektedir.

Avrupalı yabancı bir iş adamından hamile kalan Ayda, babasının ısrarlarına rağmen çocuğunu aldırılmayı reddetmiştir. Babasının kendisinden yine horoza yatırmak için para istemesi sonucu bir anda cinnet geçirmiş ve horozların başını koparmış ve bir daha da babasına iş ve para konusunda itaat etmeyeceğini sert bir şekilde dile getirmiştir. Bu, Ayda'nın babasının tahakkümünden kurtulması adına olumlu bir gelişme olmuştur. Zira Ayda bu olaydan sonra hayat kadınlığını bırakmış ve çocuğunu dünyaya getirerek başka bir işe girmiştir.

Josephine ise köylülerinden birinin aracılığı ile Kuveyt'te hizmetçilik yapmak üzere ülkesinden ayrılmıştır. Güney Asya'dan işçi getiren bir aracı firma ile Kuveyt'e gelen Josephine, 1985 yılında ülkenin en saygın ailelerinden birinin yanına yerleştirilmiştir. Evde kendisine bir oda tahsis edilen Josephine, diğer hizmetçilerle beraber evin temizlik ve yemek pişirmek gibi işlerinde koşturmaktadır. Evin sahibi olan yaşlı kadının evde hepsi henüz bekâr olan üç kızı ve Raşit adında bir oğlu bulunmaktadır. Edebiyata ilgi duyan Raşit, Kuveytli bir muhalif olup gazetelerde eleştirel yazılar yazmaktadır. Evin sahibi olan yaşlı annesi epey otoriter bir kişiliğe sahiptir ve oğlu üzerinde baskın bir tutumu vardır. Mizaç itibarıyla sakin ve ağırbaşlı bir kişiliğe sahip olan Raşit evlerinde hizmetçi olarak çalışan Josephine'e ilgi duymuş ve onunla ülkemizde "imam nikâhı" olarak bilinen bir nikâhla gizlice evlenmiştir. Zira Kuveyt'te evde hizmetçilik yapan bir yabancı kadınla Kuveytli bir erkeğin evlenmesi ailenin saygınlığına ve şerefine gölge düşürecek büyük bir ayıp kabul edilmektedir. Bu gerçeğin farkında olan Josephine ev sahibesinin oğlundan bu nikâhı gizlemesi ricasını kabul etmiştir. Ev içinde ve dışında ancak gizlilikle bir araya gelebilen çiftin gizledikleri evlilik en nihayetinde aylar sonra Josephine'nin her ne kadar gizlemeye çalışsa da iyice belirginleşmiş karnının, Raşit'in annesinin dikkatini çekmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

İlk başta evdeki diğer erkek hizmetçilerden birinden hamile kaldığı zannıyla kadının hışmına uğrayan Josephine'nin daha sonra Raşit'ten hamile kaldığı ortaya çıkınca işler tamamen sarpa sarmıştır. Kadın, haberi oğlundan da teyit ettirince adeta aklını kaybetmiş ve baygınlık geçirmiştir. Josephine ile birlikte evden kovulan Raşit kendine geçici olarak başka bir ev bulmuştur. Çocuğun doğması ile birlikte tavrının değişeceğini düşünen Raşit, nihayet oğlu dünyaya gelince adını İsa koymuştur. Merhum babasının ismini kendi oğluna koyarak annesinin sakinleşeceğini sanan Raşit, çocukla beraber annesinin evine gitmiş, çocuğu kucağına vermiş ve merakla annesinin tepkisini beklemiştir. Bebeği görür görmez yüzünde şefkatli bir tebessüm ve utangaç bir mutluluk beliren annesinin bu olumlu ilk tepkisi ile umutlanan Raşit'in mutlu bir aile hayali bir anda suya düşmüştür. Zira uzun süredir görüşmediği kız kardeşinin nişanının üstüne gelmiştir. Annesi her ne kadar duygusal olarak yumuşama gösterse de kızının nişanlısının ailesinin oğlundan bu durumundan haberdar olması ile nişanı atarlar kaygısına yenik düşmüş ve oğlunu torunu ile beraber yine reddederek evden kaybolmasını söylemiştir. Daha sonra annesinin asla razı olmayacağını anlayan Raşit en sonunda yaşadığı bu bunalımlı vaziyete direnme gücünü kaybetmiş ve eşini çocuğuyla beraber Filipinler'e geri göndermiştir.

Romanın ilk düğümünün çözüldüğü bu gelişmeyle birlikte Jose ya da diğer adıyla İsa'nın, -kurgunun özellikle masaya yatırdığı- "kimlik bunalımı" sorunu çok yönlü olarak ele alınmaktadır. Henüz yaşını doldurmadan Kuveyt'ten annesi ile beraber ayrılan Jose'nin yıllar sonra yirmili yaşlarda tekrar "vatan özlemi" ile Kuveyt'e dönünceye kadar geçen sürede başından geçen "ailevi olumsuzluklar" ve "yerli yerince oturamamış, merciini bulamamış

Adnan Arslan. The Crisis of Sense of Belonging in Saud Alsanousi's Saq al-Bamboo... | 1003
aidiyet duygusunun kendisinde meydana getirdiği bunalımlar” romana ayrıntılı ve derinlikli olarak yansıtılmıştır.

İlginç bir rastlantı sonucu Filipinler’de Jose’nin babasının en yakın arkadaşlarından Gassân ile tanışması ile hayalindeki Cennet “Kuveyt’e dönüş gerçekleşmiştir. Filipinler’de kendi yakın çevresinde Kuveytli bir babadan dünyaya geldiği ve sima olarak da Araplara benzediği için “Arabo” olarak anılan “İsa”nın “Jose”ya doğru yolculuğu büyük bir ümitle başlamıştır. Ancak Filipinler’de yaşadığı bunalımın belki de daha fazlası Kuveyt’te kendisini beklemektedir. Zira babası Irak ordusunun Kuveyt’i işgal ettiği yıllarda öldürülmüştür. Babasının annesi her ne kadar torunu “Jose”yi ilk başta sıcak karşılamış olsa da Kuveyt’te yabancılara karşı uygulanan dışlayıcı tavır onu kendi kanından olan torununa karşı olumsuz tavır sergilemesine neden olmuştur. Halalarından birisi Jose’nin Kuveyt’i terk etmesi için her türlü huysuzluğu yapmıştır. Babasının ikinci eşinden çocuğu olan üvey kız kardeşi Jose’yi bağrına basmış olmasına rağmen sosyal baskılar galip gelmiş ve Jose Filipinler’e “İsa”ya geri dönmek zorunda kalmıştır. Hülâsa Filipinler’de Arap asıllı olmasıyla kimlik bunalımı yaşayan İsa, Kuveyt’e dönmesiyle de Filipin asıllı bir Jose olarak sorunlar yaşamış ve kronikleşen aidiyetsizlik hisleri ile geri dönmüştür.

3. SÂKU’L-BÂMBÛ’DA AİDİYETSİZLİK TEZAHÜRLERİ

Karakter analizlerinde derinlikli olmaya ve bu hususta yönlendirici yargılarda bulunmaya özen gösteren Sâku’l-Bâmbû’da anlatının ilk *aidiyetsizlik* vurgusu, romanın başkahramanı olan Jose yerine onun dedesi Mendoza karakterinde görülmektedir. Romanın özetine değinildiği girişte de belirtildiği gibi Mendoza, içki, kumar, kendi kızını fuhşa teşvik gibi olumsuz davranışlar gösteren bir asker emeklisidir. Yanlış davranışlarının yanı sıra psikolojik açıdan da kendinde ruhsal hastalıkların emareleri kendinde görülen bulantılı bir karakterdir. Bir günü bir gününü tutmayan darmadağın bir kişiliğe sahiptir. Josephine’e göre onun bu çok kişilikli şahsiyetinin bir anlamı vardır:

“Birden fazla kişiliğe sahip bir erkeğe rastlarsan bil ki o bunlardan birinde kendini arıyordur. Çünkü o henüz kişiliksizdir.”²⁹

Josephine’nin babasından bahisle “erkek” cinsi hakkında genel bir değerlendirmede bulunduğunu gördüğümüz bu cümlelerde, Türkçemizde hakaret maksatlı kullanılan “karaktersiz” ifadesinin felsefi arka planına değinilmekle beraber aynı zamanda “aidiyetsizlik” psikolojisine de imada bulunulduğu söylenebilir. Burada romanın ana konusu olan “vatansızlık” temasının önce, “bireyin kişiliği bağlamında” ele alındığını görmekteyiz. Anlatı bireyin belirli bir vatan aidiyetini yaşayamamasından kaynaklanan maddi manevi sorunları ele almadan önce kişinin *oturmuş bir kişiliğe aidiyetinin olmayışının* üzerinde durmaktadır. O halde insanların parti, cemaat, cemiyet, ırk, vatan, bayrak, millet vb. mensubiyetlerden önce elde etmesi gereken en önemli aidiyeti onun kişiliğidir. Düşünce ve duygularında bir günü bir gününü tutmayan, ne zaman nasıl davranacağı kestirilemeyen ani ve fevri davranışlarıyla çevresini tedirgin eden yanardöner kimselerin en birinci sorunu kişilik aidiyetinin bulunmayışı ya da olgunlaşmayışıdır. Kişinin bir vatana ait olmasından daha önemli olan onun bir kişiliğe sahip olmayışıdır.

Mendoza karakterinin gerçek kişiliğinin ortaya çıkmasının Filipinler’de Hindistan cevizi nektarından elde edilen “Toba” adlı bir alkollü içki ile olduğuna değinilmiştir. Çocuklarına ve torunlarına sert muamele eden, geçimsiz ve huysuz Mendoza’nın gerçek yüzü bu içkiyi aşırı miktarda alıp sarhoş olduğu zamanlarda ortaya çıkmaktadır. Mendoza sarhoş olduğu zaman çocuklar gibi hiçkırı hiçkırı ağlıyor ve “Acizim ben! Çok aciz! Yapayalnızım.” diyerek inliyordu.³⁰

Mendoza’nın onca yaşına rağmen henüz sabit bir kişiliğe sahip olmayışının temelinde yatan sebepler romanda farklı zaman ve bağlamlarda dile getirilmiştir. Örneğin; anlatının

²⁹ Suûd es-Sen’ûsî, *Sâku’l-bâmbû*, 1. Baskı (Beyrut: ed-Dâru’l-Arabiyye li’l-ulûmi nâşirûn, 2012), 61.

³⁰ es-Sen’ûsî, *Sâku’l-bâmbû*, 61.

1004 | Adnan Arslan. Suûd es-Sen'ûsî'nin Sâku'l-Bâmbû Romanında Aidiyetsizlik Bunalımı

ilerleyen sahnelerinde Mendoza ölür. Onun ölümünden kısa bir süre aynı yerleşim yerinde tek başına mahallenin en sevimsiz ve çocuklar tarafından "korkunç" bilinen kadını İnangh da ölmüştür. Jose'yi en çok şaşırtan şey, babasının vefatına hiç ağlamayan hatta cenazesine dahi katılmayan teyzesinin mahallenin "korkunç ihtiyar"ı İnangh'ın ölümüne ağlayarak evine gitmesidir. Burada romanın başından itibaren kendisine önem atfedilerek tutumlarına yer verilen bu yaşlı kadının bir sırrı ortaya çıkacaktır. Zira eve ilk defa korku ile giren Jose duvarda dedesi Mendoza'nın resimlerini görmüştür. Jose şaşkındır. Zira bu kadın dedesi Mendoza'nın annesidir. Jose'ye ve mahalle sakinlerine gizledikleri gerçek böylece açığa çıkmıştır. Anlatı, eserin teması olan "aidiyetsizlik" duygusunu Mendoza üzerinden pekiştirmiş ve Jose'nin yaşadığı kimlik krizine esrarengiz bir efsun katmıştır. Zira Jose'nin yaşadığı bunalım adeta kendisine Mendoza'dan miras kalmış gibidir. Çünkü İnangh'ın ölümü ile ortaya çıkmıştır ki Mendoza da gayr-i meşru bir ilişkiden dünyaya gelmiştir ve babası belli değildir.³¹ Bu önemli ayrıntı ile Mendoza'nın babası belli olmayan torunu Mirria'ya ve yine babası Kuveyt'te olan Jose'ye karşı acımasız ve sert davranışlarının üzerindeki perde aralanmıştır. Dolayısıyla romanın yapısında önemli bir unsur kabul edilen "sebebe-sonuç" ilişkisi bu şekilde örülmüş olmaktadır. Buna göre Mendoza'nın hırçın, acımasız ve geçimsiz davranışlarının hatta kazandığının tümünü horoz dövüşü kumarına yatırmasının arka planında yatan psikolojik etkenler onun en başta yaşadığı "aidiyetsizlik duygusu"ndandır.³²

Jose'nin ıstırabını çektiği "aidiyetsizlik" duygusunun en yıpratıcı yanı onun iki hatta Budizm de dâhil olmak üzere üç din arasında kalmasında görülmektedir. Annesi Josephine, çocuğunun nasıl olsa bir gün Kuveyt'e döneceği ve babasının onu Müslüman olarak yetiştireceği düşüncesi ile Hristiyan dinini ona öğretme konusunda ihmalkâr davranmıştır. Onu sadece kiliseye götürmüş, vaftiz yaptırmış ve Jose, Katolik olarak büyümüştür. Ancak daha güzel ahlaklı olduğunu düşündüğü bir arkadaşı vasıtasıyla Budizm'e de sempati duymaya başlamıştır.

Jose'nin aslında anne ve babasından temenni ettiği tek şey en azından aralarında ismi konusunda bir fikir birliği olmasıydı. Ne bir vatani vardı kendisini tamamen ona ait hissedeceği ne de ezberleyebildiği bir milli marşı. Anlatı burada Jose'nin din hususunda yaşamış olduğu belirsizliği gayet veciz bir cümle özetlemektedir:

"Kendimi, mensubu benden başka olmayan bir dinin peygamberi gibi görüyordum."³³

Küçük Jose'nin birbirinden tamamen farklı iki dünyanın insanı olan anne ve babasının kendisini, hayata "aidiyetsiz" bir şekilde salı vermelerinden şikâyetçidir. Aidiyetsizliğin ruhunda uyandırdığı kasavetin bunalıtıcı havasını tüm hücrelerine kadar hisseden Jose'nin monologları üzerinden anlatı, eserin ana temasını zirveye taşımaktadır. Bir Hristiyan olsaydım; bir Müslüman olsaydım; bir Budist olsaydım; Kuveytli, Filipinli... vb. aidiyetlerin birer hayalini kurmakta ve en sonunda bunalımını "Bari on gün yaşayıp ölüp gidecek bir sinek olaydım." serzenişi ile ifade etmiştir.³⁴

Jose'nin din hususunda yaşamış olduğu aidiyetsizliklerin anlatıldığı en çarpıcı sahne Filipinler'den Kuveyt'e gitmek için kendisini havaalanına kendisini götüren taksi sürücüsü ile arasında geçen diyalogda geçmiştir. Sürücü aracın dikiz aynasına haç ve İsa (a.s.)'in temsilinin olduğu bir takıyı takmıştır. Aracın arkasına ise Buda maketi bulunmaktadır. Jose merak içinde sorar:

- "Neden bu? (Haçı kastederek)
- Çünkü ben Hristiyanim.

³¹ es-Sen'ûsî, *Sâku'l-bâmbû*, 177.

³² Jose Mendoza'nın içki içtiği zaman neden "Ben yalnızım?" diyerek ağladığını Kuveyt'e gittiği zaman anlayacak ve Mendoza'ya hak verecektir. Herhangi birine "baba" diyemeden büyümüş olmanın kişide neden olduğu ruhsal boşluğun ve yalnızlık hissinin vahametini Kuveyt'te anlayacaktır. 202.

³³ es-Sen'ûsî, *Sâku'l-bâmbû*, 63.

³⁴ es-Sen'ûsî, *Sâku'l-bâmbû*, 65.

- Peki, bu neden? (Buda'ya işaret ederek)
- Rızık elde etmek için."

Jose şoföre Sing Gaun tapınağının önünde inmek istediğini söyler. Bu kez sürücü meraklıdır.

- "Boynundaki haç neden?
- Teyzem seçti bunu benim için.
- Peki, neden bu tapınak?"

Şoföre cevap vermek istemeyen Jose arkasına bakmadan tapınağa doğru ilerler. Ancak sürücü bir cevap alabilmek için ısrarla neden Budist tapınağına doğru gittiğini öğrenmek ister. En sonunda Jose romanın temasını güçlü bir şekilde somutlaştıran şu cevabı verir:

- "Bilmediğim bir şeyi elde etmek için."³⁵

Hakikaten de Jose, Budist tapınağında bir putun karşısına geçerek tereddütlerle dolu bir şekilde "Eğer ilahsan; eğer peygambersen; eğer papaz isen..." diyerek görünmeyen bir âleme doğru münacatta bulunmuş ve kendisini Nur'a (hakikate) ulaştırmasını istemiştir.

Jose'nin merhum babası Raşit'in yakın arkadaşı Gassân'ın kendisine Raşit'ten emanet kalan vasiyeti yerine getirmek için Jose'yi Kuveyt'e davet etmesi üzerine yolculuk hazırlıkları başlamıştır. Jose'nin yol hazırlıkları esnasında, anlatının kulak verdiği monologlarda Filipinler'e karşı duyulmayan aidiyet hisleri yansıtılmıştır. Jose açık bir şekilde Filipinler'e ait olmadığını ifade etmektedir.³⁶

Sâku'l- bâmbû'da anlatı, olayların akış hızı yavaşladığında ya da gerilim nispeten azaldığında ilgi çekici felsefi ve psikolojik analizlerle okuyucunun dikkatini çekmekte ve bu yönü ile de bir bakıma didaktik olma eğilimi göstermektedir. Romanda asıl olan umdelerden birisi de "aile"dir. Roman, ne surette olursa olsun kıt kanaat geçinmeye ve hayata tutunmaya çalışan Filipinli bir ailenin "sıradan" bir yaşam mücadelesinde sıra dışı analizlerle her ailede yaşanması muhtemel geçim sorunlarına yapıcı bir bakış açısı sunmaya çalışmaktadır. Bu analizlerden birisi Jose'nin annesinin Kuveyt'ten geri döndüğünde asker emeklisi babası Mendoza ile yaşadığı sorunlara karşı yaklaşımında kendini göstermektedir. Mendoza, gençlik yıllarında hayli çetin hayat koşulları ile boğuşmuş bir asker emeklisidir. Satın alıp beslediği dövüş horozları ile bahislere girer ve elde ettiği kazancının tamamını çoğu zaman -her kumarda olduğu gibi- bu bahislerde beyhude zayi ederdi. Eve yiyecek bir şeyler getirme bahasına hayat kadınlığını yapan Jose'nin teyzesi ve eve maddi destek olmak için gurbette kazandığı paranın çoğunu babasına gönderen annesi, babalarının bu fütursuz halinden tabii ki öğrenmektedir. Ancak o, ne de olsa babalarıdır. Jose'nin annesinin içinden geçerken böyle bir babanın sorumsuz tavırlarına evlatların nasıl tavır takınmasına yönelik "kadınca" bir teselliği ifade etmektedir:

"Onun horoz dövüşü bahislerine bağımlı hale gelmesi, içindeki öfkeyi dindirmesinden başka bir şey değil. Belki de bu şekilde geçmişteki hasımlarından intikam alıyor. Biz kadınlar; erkeklerin mizacını anlamak ve onların yaptıklarına bir anlam bulmak zorundayız. Bu şekilde onların hatalarıyla baş edebilir ve dayanabiliriz. Onların hataları karşısında bu şekilde davranmalı ve sırf daha önemli olan şeyleri korumak için onlara katlanmalıyız."

Jose'nin annesinin babasına karşı içinden geçenler kelimenin tam anlamı ile anlatının dolaylı olarak kadın-erkek ilişkisinde yönlendirici/rehber niteliğini göstermektedir. Annesi her ne kadar sadece huysuz, geçimsiz, asabi ve sorumsuz olan babasından bahsediyor gibi görünse de cümlesinde sarf ettiği "biz kadınlar" ve "erkekler" ifadeleri hakikatte tüm kadın-erkek ilişkilerinde didaktik bir değerlendirmede bulunmak istediği açıktır. "Daha önemli bir şey", kanaatimizce ailedir ve yazar, muhafazakâr Müslüman Arap aile yapısını Hristiyan bir Filipinli olan Josephine karakterine onaylatmaktadır. Anlatı annesinin daha öncesinden

³⁵ es-Sen'ûsî, *Sâku'l-bâmbû*, 180.

³⁶ es-Sen'ûsî, *Sâku'l-bâmbû*, 179.

1006 | Adnan Arslan. Suûd es-Sen'ûs'ın Sâku'l-Bâmbû Romanında Aidiyetsizlik Bunalımı

başka bir erkekle yaşadığı olumsuzluklar karşısındaki tavrından bahsetmemiştir. Kuveytli olan eşi Raşit hakkında herhangi bir huysuzluk emaresi görmemiştir. Eski eşi Râşit'in kendisini boşamasına rağmen ona karşı senakâr ve saygılı ifadeleri bulunmaktadır. Öyle ise burada Jose'nin annesinin "biz kadınlar" ve "erkekler" gibi genel bir ifade ile "erkek-kadın" değerlendirmesinde bulunması yazarın kendi düşüncelerini sessiz bir şekilde karakterlerine söyletmesidir denilebilir. Aynı zamanda dikkat edilirse "huysuz ve sorumsuz bir ihtiyar" olan Mendoza ile iyi geçinmesini bilemeyen ve ona karşı sert tavırlarıyla dikkat çeken, hayat kadını "Aida" karakteri olmasına karşın ne kadar huysuz olursa olsun bir babanın hürmet ve şefkati hak ettiği düşüncesine sahip olan Josephine karakteridir. Burada da üstü örtülü bir şekilde "namus/güzel ahlak" olguları arasında bir gereklilik kurulmaya çalışılmaktadır.

SONUÇ

İnsanın büyük küçük fark etmeksizin herhangi bir sosyal gruba aidiyet hissetme ihtiyacı, aileden başlayıp uluslara kadar uzanan geniş birliktelikler, birlikler meydana getirmiştir. Yapısı gereği sosyal bir varlık olan insan, bu birliktelikler içerisinde yine diğer bir varoluşsal özelliği olan zayıflık ve acizliğini bir nebze de olsa telafi etme isteğindedir. İnsanın aidiyet ihtiyacının ne denli köklü ve kaçınılmaz olduğunu anlamak için "öksüz", "yetim", "vatansız", "sığınmacı" vb. kullanımların işitenin dünyasında bıraktığı intibaları düşünmek yeterli olacaktır. Hatta aidiyetsizlik manasının "soysuz", "türedi", "mezhepsiz" gibi hakaret maksatlı hakir sıfatlarla beraber zikredilmesi insanoğlunun sosyal bir topluluğa ya da tarihi olan bir geleneğe ait olmasının ne kadar zaruri olduğuna işaret eder denilebilir.

İnsanın yiyecek, güvenlik ve sosyal itibar gibi en temel ihtiyaçlarını karşılayamaması beraberinde maddi manevi sıkıntıları netice vermektedir. Aidiyetin de insanın temel ihtiyaçlarından biri olduğu teslim edildiğinde, bu duygunun tatmin edilememesinden kaynaklanan sıkıntıların da bunalımlara neden olacağı muhakkaktır. Kuveytli roman yazarı Suûd es-Senûsi aidiyetsizlikten kaynaklanan işte bu bunalımı Sâku'l-bâmbû romanında Jose karakterinde başarılı bir şekilde somutlaştırmıştır. Aslında Modernizmin İslam toplumlarını etkilemeye başladığı 19. yüzyıldan itibaren Doğu-Batı kültür ve medeniyetleri arasında gelgitler yaşayan Müslümanların bocalayan algıları zaten Türk ve Arap aydınları arasında son iki yüzyılın başlıca araştırma konusu olmuştur. Fakat İslam coğrafyasında dünyaya gelen fakat kendini buraya ait hissedemeyen "öteki"lerin kendini, kimliğini, aidiyetini arama hikâyesi alışılmışın dışında bir temadır ve Suûd es-Senûs'ı başarılı kılan da kanaatimizce budur. Henüz romancılığa yeni başlamış olmasına rağmen daha ikinci romanında Uluslararası saygınlığı olan Arap Roman Yazarları Ödülünü birincilikle elde etmesinde "içerik orijinalitesi" yakalamasının büyük etkisi olmuştur. Alıştığımız "Batı kültürü karşısında bocalayan, savrulan Müslüman bireyin psikolojik bunalımları"nın aksine bu romanda "Arap toplumunda dışlanan bir Arap"ın ilginç aidiyetsizlik hikâyesi masaya yatırılmıştır ki bu, özellikle Körfez Ülkelerinde inkârı mümkün olmayan bir vakıadır. Eser, neredeyse bir asırdır devam eden "Arap toplumu eleştirisi romanları" geleneğinin devamıdır. Gayet anlaşılır dili ve muğlaklıktan uzak sade üslubu ile derin psikolojik analizlerde bulunabilmesi ve epizot sonlarında sorunları çözümsüz bırakarak gerilimi canlı tutması ve bu şekilde sürükleyiciliği sağlaması eserin kurgusal sağlamlığını pekiştirmiştir. Aynı zamanda bir Gayr-i Müslim'in Müslümanlar arasında kendisini nasıl hissettiğini ya da hissedebileceğini göstermesi açısından eser, din psikolojisi ve din sosyolojisi alanında araştırma yapanlar için Arap toplumu içerisinden kurgusal malzeme sunabileceği kanaatimizdir.

KAYNAKÇA

- Al Jewarin, Adnan Ferhan. "Immigration and Labor Policies and Its Impact on Citizens Unemployment in GCC". *Mecelltu'l-iktisâdi'l-Halîcî* 24 2013: 1-9.
- Ali, Abdurrahman Abdurrahman Bâişin. *el-İmâletu'l-ecnebiyye ve eseruhe'l-ictimâî fi mintakati'l-Halîcî'l-Arabî*. Kahire: Mektebetu Medbûlî, 1997.

Adnan Arslan. The Crisis of Sense of Belonging in Saud Alsanousi's Saq al-Bamboo... | 1007

- Alptekin, Duygu. *Toplumsal Aidiyet Ve Gençlik: Üniversite Gençliğinin Aidiyeti Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2011.
- Antakyalıoğlu, Zekiye. *Roman Kuramına Giriş*. 1. Baskı. İstanbul: Sanat ve Kuram Yayınları, 2013.
- Arı, Tayyar. *Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset Savaş ve Diplomasi*. 5. Baskı. Bursa: MKM yayınları, 2012.
- Aşar, Haluk. "Heidegger Ve Sartre Felsefesinde "Kaygı" Ve "Bulantı" Kavramlarının Analizi". *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)* 17 (Bahar 2014): 85-99.
- Aytekin, İbrahim. *Petrol Krizi Sonrasında Seçilmiş Dünya Ülkelerinin Ortadoğu Politikaları: Oyun Teorisi Uygulaması*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, 2014.
- Aytur, Ünal. *Henry James ve Roman Sanatı*. 1. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.
- Bilgen, Onur. "Petrol Ve Suudi Arabistan: Bir Lütuf Mu Yoksa Bela Mı?". *Akademik Orta Doğu* 5/1 (2010): 25-42.
- Booth, Wayne C. *Kurmacanın Retoriği*. 1. Baskı. İstanbul: Metis Eleştiri Yayınları, 2012.
- Büyükbahçeci, Esra. "Hint'te Kast Sisteminin İlk İzleri Ve Hint Edebiyatındaki Yeri". *DTCF Dergisi* 56/2 (2016): 238-255.
- DEİK. Kuveyt Ülke Bülteni. Nisan 5/ 2015.
- Embel, Ersin. "Avrupa İçin Ortak Dış Politika Oluşturma Sürecindeki İlk Adımlar: 1973 Arap-İsrail Savaşı Ve Avrupa Birliği". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 13/1 (2014): 75-90.
- Göcen, Gülüşan. "İbn Haldun'un Toplum ve İnsan Yaklaşımının Günümüze Düşen İzdüşümleri: Tüketim Toplumu ve Narsist İnsan". *Toplum Bilimleri Dergisi* 7 (2014): 175-198.
- Gökçe, Emrah Utku. "Suudi Arabistan'da Arap Baharını Engelleyen İç Dinamikler". *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/2: 41-73.
- Hamilton, James D. "Historical Oil Shocks, Handbook of Major Events in Economic History 22 (2010): 1-51; Giovanni Covi, Puzzling Out The First Oil Shock History, Politics and the Macroeconomy in a Forty-Year Retrospective". *Forthcoming in History of Economic Thought and Policy* 2 (2015): 1-40.
- Heidegger, Martin, *Varlık ve Zaman*. Trc. Kaan H. Ökten. İstanbul: Agora Kitaplığı; 2008.
- Khalaf, Salem. "Körfez Ülkelerinde Nüfus Dengesizliği Ve Güvenlik Sorunu". Erişim: 18.02.2019 <http://www.bilgesam.org/incele/1795/-korfez-ulkelerinde-nufus-dengesizligi-ve-guvenlik-sorunu/#.XGpsN0xuL3w>
- Kilinçli, Sami. "İslam Öncesi Arap Toplumunda Kabileler Arası Rekabetin İslam Davetine Yansımaları". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/1 (2012): 57-87.
- Muhammed, Garbî. "el-İn'ikâsâtü's-selbiyye li'l-imâleti'l-ecnebiyye alâ düveli meclisi't-teâvuni'l-Halîcî". *Mecelletu'l-fikr* 107-135. Erişim:18.02.2019, <http://fdsp.univ-bis-kra.dz/images/revues/mf/r10/rerbi.pdf>.
- Mut, Ramazan. *Ortadoğu'da Ekonomi - Politik Bir Kırılma Noktası: 1973 Petrol Krizi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010.
- Mutavvi', Muhammed Abdullah. *Bahsu'l-imâleti'l-vâfide: Dirâsetun sûsyûlûciyye li'l-kıssati'l-kasîra fi'l-İmârât*. Birleşik Arap Emirlikleri: İttihâdu ve Kuttabu ve Udebâu'l-İmârât, 1989.
- Nişancı, Şükrü. "Etnisite Kavramının İdeolojik Serüveni". *KAÜ İİBF Dergisi* 6/9 (2015): 195-224.
- Sabrî, Abdülfettâh. *el-İmâletu'l-vâfide ve eseruhâ fi'l-edebi'l-İmârâtî*. Kahire: ed-Dâru's-sekâfiyyeti li'n-neşr, 2008.
- Salih, Öztürk - Saygın, Selin. "The Economic Effects Of The 1973 Oil Crisis and Stagflation Case". *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi* 6/12: 1-12.
- Sen'ûsî, Suûd. *Sâku'l-bâmbû*. 1. Baskı. Beyrut: ed-Dâru'l-Arabiyye li'l-ulûmi nâşirûn. 2012.
- Suudi Arabistan Doğal Taş Sektörü Ülke Raporu Erişim: 18.02.2019 <http://www.imib.org.tr/wp-content/uploads/2014/09/Suudi-Arabistan-Ülke-Raporu.pdf>
- Tales, Aristoteles. *Nikomakhos'a Etik*. Trc. Saffet Babür. Ankara: Ayraç Yayınevi, 1997.

1008 | Adnan Arslan. Suûd es-Sen'ûsî'nin Sâku'l-Bâmbû Romanında Aidiyetsizlik Bunalımı

Torlak, Mahmut. *Siyonizmin Penceresinden Arap - İsrail Çatışmalarının Orta Doğu'daki Güç Dengesine Yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, 2010.

Zehrânî, Halid Nâcim. *Eseru'l-imaleti'l-vâfide*. Yüksek Lisans Tezi, Câmîatu Nâyif el-Arabiyye li'l-ulûmi'l-emniyye, Riyad, 1426-1427.